

Ankara'da Modanın Öncüsü Bir Okul: İsmet Paşa Kız Enstitüsü

Ayten SEZER ARIĞ

Hacettepe Üniversitesi

SEZER ARIĞ, Ayten, Ankara'da Modanın Öncüsü Bir Okul: İsmet Paşa Kız Enstitüsü. CTAD, Yıl 7, Sayı 14 (Güz 2011), 3-15.

Birinci Dünya Savaşından yenilmiş olarak çıkan Osmanlı Devleti 1918 yılında dağılmış, yerine yeni devletler kurulmuştu. Bu devletlerden biri 1923 yılında kurulan Türkiye Cumhuriyeti'dir. Türkiye'de Cumhuriyetin ilânı sonrası yeni devleti muasır devletlerin üzerine çıkaracak önemli inkılâp hareketleri gerçekleştirilmiştir. Siyasî, sosyal, ekonomik, kültürel ve eğitim alandaki inkılâplar ile modern bir toplum oluşturulmaya çalışılmıştır. Bütün bu gelişmeler ile toplumun yarısını oluşturan ve asırlardır ihmal edilmiş olan Türk kadınının toplumdaki yeri de değişmeye başlamıştır. Özellikle eğitim ve öğretimdeki gelişmeler Türk kadınındaki değişimde önemli bir rol oynamıştır. Zira inkılâpların yerleşmesi için eğitilmiş insan sayısının artırılması ve özellikle erkeklere oranla okuma yazma bilenlerin oranı çok düşük olan kadınların eğitilmesi gerekiyordu. Türkiye'nin kısa sürede kalkınmasını sağlamak için eğitimde teknik ve mesleki alana ağırlık verilmiş ve bu alanda açılan sanat okulları ile hem kızların iyi bir meslek edinmesi, hem de onların iyi yetişmiş, bilgili, kültürlü hale gelmeleri istenmiştir. Bu amaçla 1928 yılında Ankara'da kızlar için açılan ilk eğitim kurumlarından biri İsmet Paşa Kız Enstitüsü'dür. Kadın eğitimine verilen önemin bir göstergesi olan bu okul, kurulacak yeni enstitülere örnek olması bakımından da dikkate değerdir. Okul sayesinde kızların hem giyim, terzilik ve sanat eğitimi ile meslek edinmeleri sağlanmış, hem de bu alandaki faaliyetlerle Cumhuriyetin ilk yıllarında yeni devletin yeni başkenti olan Ankara'da kadın giyiminde yeni modanın oluşumuna öncülük edilmiştir. Bu yazıda şimdiki adı Ankara Zübeyde Hanım Anadolu Kız Meslek Teknik ve Meslek Lisesi olan okulun ilk 30 yılı (1928-1958) üzerinde durulmuştur.

Anahtar Sözcükler: moda, defile, Ankara İsmet Paşa Kız Enstitüsü, eğitim

SEZER ARIĞ, Ayten, A Fashion Pioneering School In Ankara: Ismet Pasha Ladies' Institute. CTAD, Year 7, Issue 14 (Fall 2011), 3-15.

In the Republic of Turkey, one of the successor states of the Ottoman Empire collapsed in the wake of the First World War, reforms were held for civilization of the country. Political, social, economic, cultural and educational reforms together aimed to build a modern society. Meanwhile, the situation of the women, almost the

half of the society who had been neglected for ages, began to change. Particularly developments in education played a pivotal role in this change. In order to deepen the reforms, the society, especially the women, whose rate of literacy was lower than the men, were required to be educated. Special importance was attached to occupational and technical education for the rapid development of Turkey and this is owing to the fact that by the opening of art schools, well educated, sophisticated and intelligent ladies were aimed to bring up. One of the schools founded with this objective was the İsmet Pasha Ladies' Institute, which deserves attention as the proof of the emphasis on the education of the women. At the school, girls acquired professions such as clothing, tailor, crafts and so forth. On the other hand they pioneered the women's fashion in Ankara, the recently established capital. Thus, this study aims to analyse the first three decades of the aforementioned institute, whose current name is Ankara Zübeyde Hanım Anadolu Kız Meslek Teknik ve Meslek Lisesi

Keywords: fashion, fashion parade, Ankara İsmet Pasha Ladies' Institute, education

Giriş

Osmanlı Devleti'nde kuruluşundan 18. yüzyıla kadar dine dayalı bir eğitim esas alınmıştı. Dönemin belli başlı eğitim kurumları sıbyan okulları ile medreseler ve devlet kademelerine yüksek idareci yetiştiren Enderun Mektebi (Saray Okulu)'nden oluşuyordu. Başlangıçta ihtiyacı karşılayan ve dönemin bilimsel gelişmelerini takip eden bu kurumların zamanla ihtiyaca cevap vermede yeterli olmadığı görülmüştür. 17. yüzyıldan itibaren uğradığı toprak kayıpları üzerine Batı karşısındaki üstünlüğünü kaybetmeye başlayan Osmanlı Devleti'nde batılılaşma hareketlerine ağırlık verilmiştir. İlk batılılaşma hareketleri yenilmenin etkisiyle orduda başlamış ve bu alanda açılan Batılı anlamdaki ilk kurumlar da askerî okullar olmuştur. Bu okulları II. Mahmut (1808-1839) ve kızların meslek eğitimi almaya başladıkları süreç olan Tanzimat (1839-1876) dönemlerinde açılan diğer modern okullar takip etmiştir.

Açılan modern okullar arasında kız ve erkek çocuklarına sanat öğretmeyi hedefleyen sanat ve sanayi mektepleri dikkat çekicidir. 19. yüzyıla kadar Osmanlı'da geleneksel yöntemlerle çıraklık sistemi şeklinde verilen meslekî eğitim, bu yüzyılın başlarından itibaren gelişen teknolojinin de etkisiyle kız çocuklarına sanat öğretme, meslek edindirme ve devletin ihtiyacını karşılayacak çalışmaların yapılmasını sağlamak için "Kız Sanayi Mektepleri"¹ adıyla açılan okullarda verilmeye başlanmıştır.

Bu anlamda ilk sanat okulunu 1865 yılında ordunun ihtiyacını karşılamak için Tuna Valisi Mithat Paşa'nın açtığı bilinmektedir. Mithat Paşa bu okul ile hem

¹ Bu okullar Cumhuriyet döneminde 1928'den sonra Kız Enstitüleri adıyla kurulmuş ve zaman içinde Kız Meslek Liseleri halini almıştır.

kimsesiz çocuklara iş bulacak hem memleketin bir kısım küçük sanat ihtiyaçlarını karşılayacak ve hem de ordunun ihtiyacı olan kumaşlar ile dikişleri temin etmiş olacaktı.² Aynı zamanda Türk kadınlarını giyim ve süslenmede başkasına muhtaç olmaktan kurtarmak ve çalışarak para kazanmalarını sağlamak gibi ekonomik maksatlarla da İstanbul Üsküdar'da 1878'de Ahmet Vefik Paşa tarafından Üsküdar Kız Mektebi'nin açıldığı görülmektedir.³

Daha çok yetim ve fakir çocuklar için açılan bu sanat okullarında terzilik, ayakkabıcılık, araba yapımıcılığı, değirmencilik, matbaacılık ve dokumacılık gibi sanatlar öğretilmiş⁴ ve bu okullar, mezunları iş hayatında tutunabildiklerinden dolayı halk tarafından da benimsenmiştir.

Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı yıllarında (1912-1918) da ordunun kıyafet ihtiyacının karşılanması amacıyla Avrupa'daki örneklerine benzer nitelikteki kız sanat okullarının açılmasına ağırlık verilmesine rağmen; sınırlı sayıda açıldığından, bu okullar Cumhuriyet döneminde geliştirilmiş ve büyük şehirlerin yanı sıra Anadolu'da da yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır. Zira, Osmanlı döneminde açılan kız sanat okullarından ikisi İstanbul'da biri Bolu'da, diğeri de Erzurum'da olmak üzere sadece dördünün Cumhuriyet dönemine intikal ettiği bilinmektedir.⁵

Milli Mücadelenin başarıyla sonuçlanması üzerine kurulan yeni Türkiye Devleti'ni muasır medeniyet seviyesine ulaştırmak için yapılan inkılâp hareketleri arasında eğitim ve öğretimdeki değişim ve gelişmeler dikkate değerdir. Toplumun kısa sürede kalkınması, kültür ve medeniyetin gelişmesi için açılan okullar arasında meslekî ve teknik okullar önemli bir yere sahiptir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında okuma yazma bilmeyen kızların oranı, erkeklere nazaran çok yüksek olduğundan, kızların okullaşma oranını arttıracak ve onları bilinçlendirecek çalışmalara önem verilmiştir. Bu durumu Mustafa Kemal Paşa 31 Ocak 1923 tarihinde İzmir'de halk ile yaptığı konuşmasında şu cümlelerle ifade etmiştir: "...Bizim beyeti içtimaiyemiz için ilim ve fen lazım ise bunları aynı derecede hem erkek ve hem de kadınlarımızın iktisap etmeleri lazımdır. Malumdur ki, her safhada olduğu gibi hayati içtimaiyede dahi taksimi ve zayıf vardır. Bu umumî taksimi ve zayıf arasında kadınlar kendilerine ait olan ve zayıfı yapacakları gibi aynı zamanda beyeti içtimaiyenin refahı, saadeti için elzem olan mesai umumiyeye dahi dâhil olacaklardır... Bugünün levazımından biri de kadınlarımızın her hususta yükselmelerini temindir. Binaenaleyh kadınlarımız da âlim ve mütefennin olacaklar ve erkeklerin geçtikleri bütün dereceleri tahsilden geçeceklerdir. Sonra kadınlar hayati içtimaiyede erkeklerle beraber yürüyerek

² Osman Nuri Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, Cilt:1-2, Eser Matbaası, İstanbul, 1977, s. 686.

³ Ergin'e göre üç sınıflı olan bu okul 1881'de Suphi Paşa tarafından Kız Sanayi Mektebi haline getirilmiş ve daha sonra Üsküdar Kız Enstitüsü olmuştur. *a.g.e.*, s. 690.

⁴ İlhan Başgöz, *Türkiye'nin Eğitim Çıkması ve Atatürk*, Pan Yayınları, İstanbul, 2005, s. 40.

⁵ http://mtegm.meb.gov.tr/tarihce_ktogm.asp. Erişim Tarihi: 18.02.2012.

birbirinin muin ve müzâbiri olacaklardır".⁶ Aynı konuda Paşa 14 Ekim 1925 tarihinde İzmir Kız Öğretmen Okulunda yaptığı bir konuşmasında da Türk kadını nasıl olmalıdır? Sorusunu sormuş ve kendisi şu cevabı vermiştir: "Türk kadını dünyanın en münevver, en faziletkâr ve en ağır kadını olmalıdır. Ağır sıklıkta değil; ahlâkta, fazilette ağır, vakur bir kadın olmalıdır..."⁷

Kadın ve erkeğin toplumdaki farklı konumlarını düzenlemek için öncelikle eğitimde eşitliği sağlamayı amaçlayan 3 Mart 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu, daha sonra ailede ve yasa önünde eşitliğini sağlamak için 1926'da Türk Medeni Kanunu kabul edilmiştir. 1927-28 de ise okullarda karma eğitime geçilmiş, kadınlar 1930 yılında belediye, 1934'te de milletvekili seçme ve seçilme hakkını elde etmiştir. Son kabul edilen yasa ile kadınlar 1935'te yapılan genel seçimlerde Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne mebus olarak seçilmiştir. Böylece kadının sadece eğitim ve öğretimde değil, hukukta ve siyasette de erkeklerle eşit haklara sahip olması sağlanmıştır.

Getirilen bu haklara paralel olarak Cumhuriyetin ilk yıllarında açılan sanat ve meslek okulları ile de kadınların ekonomik olarak ayakları üzerinde durmaları hedeflenmiştir. Bu amaçla 1927-1928 öğretim yılından itibaren ilkökula dayalı, beş yıl süreli genç kızların iyi bir vatandaş ve becerikli bir ev kadını olarak yetiştirilmesi için Kız Enstitüleri kurulmuştur. Kız Enstitülerinin kurulmasında eğitim ve öğretimin modernleştirilmesi için ülkeye davet edilen yabancı uzmanların etkili olduğu görülür. Bilgi ve tecrübelerinden yararlanmak için 1927 yılında Türkiye'ye gelen uzmanlardan biri Belçikalı Omar Buyse'dir. Buyse, İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Konya, Mersin, Aydın, Kütahya ve Uşak illerindeki meslek eğitimini inceleyerek bu konuda bir rapor hazırlamıştır.⁸

Bu rapordan da anlaşıldığı kadarıyla yazımızın konusunu oluşturan İsmet Paşa Kız Enstitüsü'nün kurulmasında Omar Buyse'nin etkisinden söz etmek mümkündür. İsmet Paşa Kız Enstitüsü'nün kurulması fikrini Prof. Dr. Omar Buyse önermiş, okul binasının planını ise Alman asıllı Mimar Prof. Dr. Ernest Egli⁹ yapmıştır. Yapımına 1925 yılında başlanan okul binası 1933 yılında

⁶ Atatürk'ün *Söylen ve Demeçleri (ASD)*, Cilt: II, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1952, s. 85.

⁷ ASD, s. 234.

⁸ Buyse, Mısır asıllı olup uzun yıllar Amerika'da kalmış, oradan Belçika'ya geçerek burada yaptığı çalışmalarını "İş Üniversitesi" adıyla yayınlamıştır. Belçika Meslekî Eğitim Müdürü olan Buyse'un Türkiye'deki meslekî ve teknik eğitime ilişkin gözlemleri 1939 yılında *Teknik Öğretim Hakkında Rapor*, (İstanbul) adıyla kitaplaştırılmıştır. Bkz. Mustafa Ergün, *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, AÜDTCF Yayını, Ankara, 1982, s. 115.

⁹ Ergün, *a.g.e.*, s. 142-143. Egli'nin *İsmet Paşa Kız Enstitüsü*, Ankara Sıhhiye 1930, tarihli bir çalışması vardır. Bir başka çalışmaya göre İsviçreli Mimar olarak ifade edilen Egli, 1927 yılında Türk Hükümetinin daveti ile Güzel Sanatlar Akademisi'nin öğretim programını düzenlemek ve dersler vermek üzere Türkiye'ye gelmiştir. Aynı zamanda Maarif Vekâleti Mimarlık Bürosu'nda "modern eğitim binalarının yapımı için danışman mimar" olarak görevlendirilen Egli'nin İsmet

tamamlanmıştır. Binanın yapımı devam ederken okul, 1928 yılında Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak İsmet Paşa Kız Enstitüsü adı altında açılmıştır. Okul 5 öğrenci ile öğretime başlamış, yıl sonunda öğrenci sayısı 28'e ulaşmıştır. Akşam Kız Sanat kısmında da üç şube ve 60 öğrenci vardı.

Açıldıktan üç yıl sonra 1931 yılında Ankara'nın terzi ihtiyacını karşılamak ve öğrenciyi hayata hazırlamak amacıyla okulda döner sermaye atölyeleri açılmış ve Ankara dışında diğer illerden de istekler olduğundan okula 25 öğrencilik bir pansiyon ilave edilmiştir. 1934 yılında ihtiyaç duyulan her türlü bilgiden başka kültür seviyesinin de yükseltilmesi için "ortaokul düzeyinde sanat okulları" uygulanmasına başlanmıştır¹⁰. Böylece ortaokul programları da uygulanmaya başlanan okul modern Türk kadınının ihtiyaçlarını karşılayan sanat dersleriyle birlikte, ortaöğretime de cevap veren bir kurum haline gelmiştir.

1927-28 öğretim yılında ilkokula dayalı beş yıl süreli olarak açılan ilk kız enstitüsünde ilk üç yıl içeriği diğer ortaöğretim kurumları ile aynı olan genel kültür dersleri, son iki yılda ise ev idaresi, nakış ve beyaz iş, biçki-dikiş ile moda ihtisasının öğretildiği meslek dersleri verilmiştir.¹¹ Dolayısıyla hem teknik derslerden faydalanması ve hem de kısa zamanda yetiştirilmesi amacıyla ortaokul mezunlarının devam ettiği iki yıllık eğitimi bitirenlere "Enstitü" diploması verilmiştir. Okulun kurulmasının temel amaçlarından biri bilgili, kültürlü, aydın ve becerikli bir ev kadını yetiştirmek¹² iken bir diğeri Cumhuriyet ile birlikte kadının erkekle eşit hakları elde etmesi amaçlandığından kadının da iyi bir mesleğe sahip olması ve ekonomik anlamda güçlenmesi ve iyi bir vatandaş olmasını sağlamaktır.¹³

Paşa Kız Enstitüsü'nden başka, yaptığı yapıları arasında, Müzik Muallim Mektebi (Devlet Konservatuvarı) (1927-28 Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Zootekni, Anatomi-Patoloji, Şarap, Süt Enstitüleri, Rektörlük Binası (1933), Divan-ı Muhasebat (Sayıştay) (1928-30), Irak Büyükelçiliği (1936-38), Türk Hava Kurumu İdare Binası (1936-40), Gazi Orman Çiftliği Marmara Köşkü (1933 öncesi) yer almaktadır. Bkz. Leyla Alpagut, *Erken Cumhuriyet Döneminde Ankara'daki Eğitim Yapıları*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2005.

¹⁰ Bu enstitülerin programlarına 1933-34 öğretim yılında Moda-Çiçek ve Biçki-Dikiş dersleri ilave edilmiştir.

¹¹ 1925 yılında Türk eğitimini incelemek için Türkiye'ye gelen yabancı uzmanlardan Kuhne, bu konuda hazırladığı raporunda kadınların meslek eğitimi üzerinde durmuş ve onlar için açılacak okullarda özellikle ev idaresi, çocuk bakımı, biçki ve dikiş derslerinin yer almasını istemiştir. Bkz. İlhan Başgöz, Howard E. Wilson, *Türkiye Cumhuriyetinde Eğitim ve Atatürk*, Dost Yayınları, Ankara, 1968, s. 136.

¹² *Kız Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü Brijfingi*, Ankara, 1982, s. 4.

¹³ 1927 yılına kadar meslek ve sanat okullarını açmak ve idare etmek il ve belediye idarelerine aitken, bu tarihten itibaren okulların programı, öğretmen yetiştirme ve araç-gereç işleri Maarif Vekâleti'ne verilmiştir.

Okulun ilk yıllarına ait bazı bilgileri ABD Büyükelçisi Charles H. Sherrill tarafından hazırlanan raporundan öğrenmek mümkündür.¹⁴ Sherrill, Enstitü'yü 5 Temmuz 1932 tarihinde ziyaret etmiş ve okul hakkında bir rapor hazırlamıştır. Rapora göre, 1931 yılında okul bir Fransız bayan hocaların idaresindedir. 1932'de okulun müdürü Münir Hayri Bey'dir.¹⁵ Yaklaşık 800 kız öğrencinin öğrenim gördüğü okula kayıt için en erken yaş 14'tür. Ortalama öğrenci yaşı 14-24 arasındadır. Okulda yabancı dil olarak İngilizce, Fransızca ve Almanca'nın öğretildiğini belirten Sherrill o tarihte 65 öğretmenin görev yaptığını, bunlardan dördünün -Belçikalı ve Avusturyalı- yabancı olduğunu, 61 Türk öğretmenden 11'inin yurtdışında eğitim aldığını vurgulamıştır.

Bundan iki yıl sonra 1934 yılında Enstitüyü gazeteci Server Rifat ziyaret etmiş ve okulun nakış ve dikiş atölyesi hakkında edindiği izlenimlerini şu cümlelerle ifade etmiştir: "...Nakış ve dikiş atölyelerinde en basitinden en mükemmeline kadar her şey sistematik bir usul ile öğretiliyor. İlk mektepten iğne tutmasını bilmeden gelen kızlarımızı en mükemmel bir terzi elinden çıkmış kadar enfes bir tayyörün artık son ütüsünü yaparken gördüğümüz zaman pek yerinde olarak mağrur oluyoruz. Birer şiir kadar ince ve zarif işlemler, brodeler, yaz bulutları kadar manalı çamaşırlar...Bütün bu güzel ve makineden çıkmış, kalıptan dökülmüş kadar el değmemişe benzeyen bu harikulade işler hangi Türk'ü mağrur etmez?... İsmet Paşa Kız Enstitüsü'nde ihtisasını yapmış hanım kızlarımızdan hayata atılan pek çok terzimiz vardır. Bunlar iki seneden beri Ankara

¹⁴ Sherrill'in raporu hakkında bkz. Nilüfer Cevizliler-Erkan Cevizliler, "Amerika Büyükelçisi Charles H.Sherrill'in Raporuyla İsmet Paşa Kız Enstitüsü(Ankara)", *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Yıl: 2004, Sayı: 9, s. 181-186.

¹⁵ Münir Hayri Egeli 1904 yılında İstanbul'da doğdu. Yazar ve sanatkâr olan Egeli Kadıköy Numune ve İstanbul Muallim Mekteplerinde okudu(1919). Sorbonne Üniversitesi Psikoloji Enstitüsünü bitirdi(1922). Milli Mücadele sırasında Atatürk'ün emriyle Paris Türk Haberler Bürosu'nu kurdu ve idare etti(1920-22). Ankara Maarif Müfettişliği, Trabzon Lisesi Öğretmenliği, Tayyare Cemiyeti Neşriyat Müdürlüğü, Ankara Lisesi Öğretmenliği, Kocaeli, Bolu, Balıkesir Maarif Müdürlüğü, İsmet Paşa Kız Enstitüsü Müdürlüğü, Milli Temsil Akademisi (Devlet Tiyatrosu) ve Güzel Sanatlar Müdürlüğü, Polis Enstitüsü Öğretmenliği yaptı. Atatürk tarafından film konusunda ihtisas yapmak üzere Berlin, Neubabelsberg ve Rusya'ya gönderildi. Film Rejisiörlüğü yaptı. Bu arada Atatürk Dokümanter filmini çevirdi. Vakıf Gazetesinde gazeteciliğe başladı(1918). Gazete ve mecmua çıkardı. Demokrasi Mücadelesinde milletle çalıştı. Haftalık Gazeteyi çıkardı. Türkiye Serinofil Derneği Kurucu Rejisi, Türkiye Film Sanatçıları Cemiyeti üyesi oldu. Atatürk'ün özel mektubu ile Arjantin, Almanya, İtalya ve Rusya'dan başka Hindistan, Pakistan, K.Afrika ve Bütün Avrupa'ya gitti. 1933 yılında Atatürk'ün en benzeyen heykeli mükâfatını aldı. Türk paralarını yaptı. Lüksemburg'da teşhir edilen Zeybek Heykeli ile ilk kabartma pulları ve 10. Yıl pullarını yaptı. Eserleri: 301 tane muhtelif Çocuk Piyes ve Hikayesi, ayrıca Terleyen Efe, Fındık Kurdu isimli romanlar, Kadın Geçerken, Yiğit Hamza, Yörük Emine (piyes), v.s. Atatürk'ün Bilinmeyen Hatıraları, (3. Baskı). Atatürk'ün el yazıları ile tashih ettiği 3 piyes ve dikte ederek iki defa tahsis ettiği Atatürk'ün Hayatına ait senaryoları vardır. <http://www.kimkimdir.gen.tr/kimkimdir.php?id=898>. Erişim Tarihi:14 Mart 2012.

terzilik âleminde derhal parlamışlar, iş bususunda fevkaladelikler göstermişler ve dikiş piyasasının hayli inmesinde de amil olmuşlardır.”¹⁶

İsmet Paşa Kız Enstitüsü'nde 1935 yılında kız sanat okullarına öğretmen yetiştirmek amacıyla Kız Enstitüsü mezunlarının devam edeceği Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulu kısmı açılmıştır.¹⁷ Bu okul Ankara'da meslekî ve teknik öğretime öğretmen yetiştirmek için ilk olarak açılan okullardan biridir. Ortaöğretimdeki kız meslek liseleri ve akşam kız sanat okullarına atölye ve meslek dersleri vermek için 1934-1935 öğretim yılında açılan okulun öğretim süresi iki ve üç yıl olmak üzere iki ayrı bölümden oluşmaktadır. Kız Enstitüsü veya kız sanat okullarından birini 1934-35 ders yılında bitirenlerin devam etmesi için açılan okula sınavla öğrenci kabul edilmiştir. Öğrencinin sınava girebilmesi için mezun olduğu okulun öğretmenler kurulu tarafından aday gösterilmesi, öğretmenliğe engel bir hastalığının olmaması, bunu vücutça ve sağlıkça öğretmenliğe mani bir özrü olmadığını açıklayan bir raporla ispat etmiş olması gibi hükümler vardı.¹⁸ Okulun iki yıllık bölümünden mezun olanlar akşam kız sanat okullarına, üçüncü sınıfa devam ederek uygulama yapmış olanlar da kız enstitülerine atanmışlardır.¹⁹

Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulu'nda verilen derslerin neler olduğunu anlamak için örnek olarak ele aldığımız 1939 yılında uygulanan haftalık ders programı şöyledir²⁰: Dersler, Genel Dersler, Genel Meslekî Dersler, Dikiş İhtisası ve Moda İhtisası şubeleri şeklinde düzenlenmiştir. Okulda verilen dersler ve saatleri şu şekildedir²¹: Türkçe (5.3.2.2.2), Coğrafya (2.2,1,1,-), Yurt Bilgisi (-,-,-,2,2), Fizik (2. sınıftan itibaren 3.3.4 ve 5. sınıfta 1'er saat), Kimya (4. ve 5. sınıfta 1'er saat), Tabiat ve Sağlık Bilgisi (1. sınıfta 3, 2'de 2, 3'te de 1 saat), Matematik (5.3.2.1.1), Yabancı dil (5.2.2.2.2), Jimnastik (her yıl 1'er saat), Müzik

¹⁶ Server Rifat, “İsmet Paşa Kız Enstitüsünde”, *Yedigün*, No:45, 17 İkincikanun 1934, s. 12-13'den aktaran Turan Tanyer, *Cumhuriyet Dönemi Ankara'sının Sosyal Hayatından Sabneler*, Vekam Yayını, Ankara, 2006, s. 20-21.

¹⁷ 1969-1970 öğretim yılına kadar Okul, İsmet Paşa Kız Enstitüsü ve Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulu adı altında öğretim yaparken 23 Eylül 1969 tarih ve 18431 sayılı Bakanlık onayı ile Zübeyde Hanım Kız Enstitüsü olarak adı değişmiştir. 1979-1980 öğretim yılında Zübeyde Hanım Kız Meslek Lisesi, 1991-1992 öğretim yılında Teknik Lise, 1992-1993 öğretim yılında da Anadolu Kız Meslek Lisesi olmuş 1994-1995 öğretim yılından itibaren de okula erkek öğrenci alınmaya başlamıştır. Okulun tarihçesi için bkz. <http://www.zubeydehanimkml.k12.tr/okul>. Erişim Tarihi: 3.12.2011.

¹⁸ Kılınç, *ag.t*, s. 68.

¹⁹ Mustafa Şahin, *Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme Uygulamalarında Yabancı Uzmanların Yeri (1923-1960)*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İzmir, 1996, s. 48.

²⁰ Mustafa Kılınç, *Ankara Zübeyde Hanım Anadolu Kız Meslek Teknik ve Meslek Lisesi (1928-2006)*, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde, 2007, s. 59.

²¹ Parantez içinde verilen rakamlar (1.,2.,3.,4.,5.) sınıflarda verilen ders saatlerini göstermektedir.

(her yıl 1'er saat), El yazısı (1. sınıfta 2 saat), Askerlik (4. ve 5. sınıfta 1'er saat). Birinci sınıfta toplam 26, ikinci sınıfta 19, üçüncü sınıfta 14, dördüncü sınıfta 13 ve beşinci sınıfta 12 saat ders var.

Genel Meslek Dersleri: Dikiş Başlangıcı (3,-,-,-), Nakış (her yıl 2'şer saat), Resim ve Tezyini Resim (4.3.1.1.1), Yemek Pişirme (-,3.3.2,-), Ev İdaresi (Çamaşır yıkamak, temizlik, ütü, kola) (-3.3.2,-), Çocuk Bakımı (-,-,-,1,1), Hıfzıssıhha ve Ev İdaresine Tatbiki (-,-,1,1,-). Toplam ders saati birinci sınıfta 14, 2.sınıfta 11, 3. sınıfta 10, 4. sınıfta 9, 5. sınıfta 4 saattir. Dikiş İhtisası: Biçki Dikiş (-,7.9.12.20), Moda (-,3,2,2,2), Çamaşır (-,-,2,2,1), Dikiş Teknolojisi (-,-,1,-,-), Dikiş Mesleki Resim ve Kıyafet Tarihi (-,-,2,2,1) Toplam 2. sınıfta 10, 3. sınıfta 16, 4. sınıfta 18, 5. sınıfta 24 saattir. Moda İhtisası Şubesi Moda (-,3.7.10.15), Yapma Çiçek (-,-,4.4.6), Biçki-Dikiş (-,7.2.2.2), Moda Teknolojisi (-,-,1,-,-), Moda Mesleki Resim ve Kıyafet Tarihi (-,-,2.2.1) toplam olarak 2. sınıfta 10 saat, 3. sınıflarda 16, 4. sınıfta 18, 5. sınıfta 24 saat ders vardır. Okulda toplam olarak haftalık ders saati her sınıf için 40'ar saattir.

Kısacası 1938-1939 öğretim yılında Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulu'nda bir haftada: 1-Biçki-Dikiş, 2-Moda, 3-Yapma Çiçek, 4-Ev İdaresi ve Yemek Pişirme, 5-Meslekî Resim, 6-Çamaşır, 7-Nakış, 8-Fizyoloji, Hıfzıssıhha, Çocuk ve Hasta Bakımı, 9-Nebatlar ve Hayvanlar,10-Umumî Fizik,11-Fiziğin Ev İdaresine Tatbiki, 12-Umumî Kimya, 13-Kimyanın Ev İdaresine Tatbiki, 14-Gıda Fenni, 15-Mensucat, 16-Mimari ve Mobilya, 17-Edebiyat, 18-Psikoloji ve Pedagoji, 19-Yabancı Dil, 20-Askerlik (her bölüme birer saat) dersleri veriliyordu.²²

Aynı yıllarda Okulda toplam 219 öğrenci vardı. Bunlardan 105'i Biçki, 31'i Moda, 19'u Nakış, 23'ü Çamaşır, 12'si Resim, 17'si Ev idaresi ve yemek, 7'si Çiçek ve 5'i Çocuk bakımı şubelerinde okumaktaydı. Okulun ortaokul öğretmeni yetiştiren kısmından, 1935-1936 öğretim yılı sonunda 37, 1936-1937 de 51 ve 1937-1938'de, toplam 57 öğretmen yetişmiştir. Bunların 26'sı Biçki-Dikiş, 11'i Moda-Çiçek, 5'i Nakış, 5'i Çamaşır, 4'ü Resim, 4'ü Ev idaresi- yemek Pişirme ve 2'si Çocuk Bakımı öğretmeni olmuştur.

Mesleğe yönelik olarak açılan İsmet Paşa Kız Enstitüsü'nün öğrencileri ve öğretmenleri kendilerini daha iyi yetiştirmeleri ve geliştirmeleri maksadıyla Belçika, Fransa ve İtalya gibi Avrupa ülkelerine gönderilmiştir. Bu öğretmenlerden biri olan Ankara İsmet Paşa Kız Enstitüsü Moda Muallimi Kamile Feyzi Hanım, 15 Temmuz 1934 tarih ve 2/1044 sayılı Reisicumhur M. Kemal imzalı Kararname ile İtalyan Kız Sanat Mekteplerinde mesleğine ait incelemelerde bulunmak üzere yurtdışına gönderilmiştir.²³ Belirli tarihlerde incelemelerde bulunmaları için yurtdışına gönderilen eğitimcilerden bir diğeri ise

²² Kılınç, *a.g.t.* s. 70.

²³ BCA 030.18.01.02/47/52/4.

Enstitü muallimi Muazzez Hanım'dır. Muazzez Hanım modanın merkezi olan ve her yıl Mart ile Ağustos aylarında iki kez açılan Fransa'daki moda evleri ile salonlarını görmeye gitmiştir.²⁴ Bu uygulamayla, 19. yüzyıldan itibaren Avrupa modasını takip eden Türk kadınının hem Avrupa'daki²⁵ gelişmeleri yakalaması, hem de kendi kültürel değerlerini yansıtan eserleri ortaya koyması hedeflenmiştir.

Yurt dışına gönderilen Türk hocaların yanı sıra diğer Enstitülerde ve dolayısıyla İsmet Paşa Kız Enstitüsü'nde de yabancı öğretmenler görevlendirilmiş ve bazı moda malzemeleri Paris'ten getirilmiştir. Bu eğitimcilerden biri Enstitü'nün sipariş atölyesi şefi Violette Pilizer'dir. Pilizer, 1936-1937 ders yılına yetiştirilmek üzere mülaj, model gibi Türkiye'de bulunmayan moda malzemesini seçmek ve sonbahar modası hakkında incelemelerde bulunmak üzere Paris'e gönderilmiştir. Bunun için bütçeden 500 Lira ile malzemeler için ise yaklaşık 2.000 Liranın döviz olarak temini istenmiştir.²⁶

Avrupa modasından esinlenilmekle beraber hazırlanan kıyafetlerde kullanılan malzemeler çoğunlukla yerlidir. 1930'larda yaşanan ekonomik buhran sonrası 1933'te kurulan Sümerbank ile hem Sümerbank tarzı giyim ve hem de yerli malı kullanılmasının teşvik edildiği görülmektedir.²⁷

Ülkede yerli malının kullanımını sağlamak için bazı dernek çalışmalarına da rastlamak mümkündür. Bunlardan biri "Türk Kumaşı İle Güzel Giyim Derneği"dir. Dernek Başkanı Mesadet Bayrak'ın Başbakan Adnan Menderes'e gönderdiği 18.7.1955 tarih ve 5 sayılı yazıda, ekonomik kalkınmada kadın giyimindeki tasarrufun öneminden, ülkenin kalkınmasında kadınların payından söz edilerek Türk kumaşı ile de güzel, zarif ve sade giyinilebileceği, yabancı kumaşlar için milyonlarca dövizden tasarruf edilebileceği ve bu sosyal fıkri yaymak için dernek kurduklarını ifade etmişlerdir. Derneğin amacı güzel, zarif, sade ve ucuz giyimi yayarak sevdirmek, umuma mal etmek, dolayısıyla kumaş sanayimizi geliştirmek, değerlendirmek suretiyle kalkınmasına katkı sağlamaktır.

²⁴ "Moda Sergisi" *Hâkimiyeti Milliye*, 10 Nisan 1933.

²⁵ Avrupa'da modanın temelleri Rönesans İtalyasındaki şehir devletlerine kadar götürülmektedir. Sonra modasının merkezi 17. yüzyıl sonlarında Fransa'ya taşınmaya başlamış ve 14. Louis zamanında da Paris Avrupa yüksek modasının başkenti haline gelmiştir. Bkz. Kenneth D.McDonald, *Fascist Fashion: Dress the State and the Clothing Industry in the Third Reich*. PhD, December 1998, University of California Riverside, s. 51.

²⁶ BCA 30.18.1.2./ 67/63/8., 23.7.1936 tarihli Reisi Cumhur K. Atatürk imzalı Kararname. Aynı şekilde 14 Mayıs 1930 tarih ve 9354 sayılı Gazi M.Kemal imzalı Kararnameden anlaşıldığına göre İstanbul Selçuk ve Üsküdar Kız Sanat Mekteplerinde de Jofredi adında moda ve şapka öğretmeni görev yapmıştır. Bkz. BCA 030.18.01.02./11.32.1- 14.5.1930 tarih ve 9354 sayılı Gazi M.Kemal imzalı kararname.)

²⁷ Aytan Sezer Arıç, *Atatürk Türkiye'sinde Kılık Kıyafette Çağdaşlaşma*, Siyasal Kitabevi Yayını, Ankara, 2007, s. 134.

Yazıda el tezgâhlarında dokunan orijinal Türk karakterini belirten kumaşlardan ucuza mal edilen bez gömleklerden yapılan bir elbisenin 375 kuruş olduğu, NATO büyüklerinin aileleri tarafından ilgi gördüğü yazılmıştır. Kadınlar arasında “yerli malı kumaş giyecek kadar düşmedim” diyen milli duygudan yoksun kadınların varlığından da söz edilmiştir. Dernek tarafından açılacak atölyeler ile fabrika ve tezgâhlarda kumaş imal edileceği, buradan elde edilecek kazancın da orta, lise ve yüksekokullarda okuyan fakir çocuklara verileceği ifade edilmiştir.²⁸

Eğitim ve öğretim faaliyetlerinden başka İsmet Paşa Kız Enstitüsü tarafından gerçekleştirilen en önemli etkinliklerden biri, üretilen ürünlerin değişik zamanlarda açılan sergiler ve yapılan defilelerle tanıtımının yapılmasıdır. Her yıl ders yılı sonlarında düzenlenen sergiler başta Ankara olmak üzere yurdun her yerinden beğeni toplamış ve Avrupa ülkelerinden de takip edilmiştir. Türkiye’ye gelen yabancıların ziyaret ettiği bir yer olan Enstitü’nün açtığı sergilerde Türk kültürünü yansıtan örneklere yer verilmiştir. Maraş, Antep-Urfa yöreleri ile İzmir, Afyon gibi yurdun dört köşesinden el işleri sergilerde yerini almıştır. Yerli malı haftalarında düzenledikleri yarışmalarda dönemin sanayisi olan Sümerbank ürünleri ile yapılan ucuz, sağlam ve dayanıklı olan el emeği göz nuru işlemler ile giyim eşyaları sergilenmiştir. Bir sanayi kurumu niteliğinde üretim yapan Enstitüde, yapılan işlerde daha çok kendi ürünleri kullanıldığı için fazla bir para harcanmamıştır.²⁹

Hemen her yıl açılan sergilere ve düzenlenen etkinliklere dönemin basınında da yer verilmiş ve farklı yorumlar yapılmıştır. Bu haberlerden biri Hâkimiyeti Milliye Gazetesinde yer almıştır. Gazete, Enstitü’nün kuruluşunun beşinci yılı olan 1933’te açtığı sergiden söz etmektedir. Yazıda okulun Ankara’nın moda merkezi olmasında önemli rol oynadığı vurgulandıktan sonra açılan sergiye katılan bir sefire Hanımın yorumuna değinilmiştir. Sefire Hanım yaptığı yorumunda duygularını; “Hayranı olduğum genç Türkiye’den ben de bunu bekliyorum zaten. Artık çok iyi giyinmek için Avrupa’ya veya İstanbul’a gitmeğe ihtiyaç kalmamıştır” sözleri ile ifade etmiştir.³⁰

Ankara’nın gözde bilgi evlerinden biri olarak kabul gören İsmet Paşa Kız Enstitüsü’nün her yılın Nisan ayında ilkbahar modasını açtığına dair basında yer alan bir haberde, belirli kesimler tarafından yoğun ilgi gören defileler hakkında olumlu olduğu kadar olumsuz eleştirilere de rastlamak mümkündür. Eleştirel açıdan konuyu ele alan bir yazı Kadro Dergisi’nde Y.K. imzasıyla yayınlanmıştır. ”Sakarya ve Moda” başlıklı yazıda yazar Ankara’da 1934 yılında 23 Nisan Çocuk Bayramından önce üç gün süren bir Hanımlar Modası Bayramından söz

²⁸ BCA 030.01.123/786/10.

²⁹ Kılınç, *a.g.t.*, s. 61.

³⁰ “Enstitü’nün Moda Serimi” *Hâkimiyeti Millîye*, 14 Nisan 1933.

etmiştir. Yazıda bu bayramın Çocuklar Bayramından daha büyük şevk ve heyecanla geçtiği Ankara Palas'ın önünün milli merasim günlerini hatırlatan bir manzara arz ettiği belirtilmiştir. Özel ve lüks arabaların kaldırım kenarına 200 metrelik mesafe boyunca sıralandığı üç gün boyunca “Ankara'nın en kibar(!), en şık (!) hanımları üç gün durmaksızın, helecan içinde bu arabalarından inip otelin ball'ine taşındılar ve ball üç gün, saat dörtten yediye sekize kadar bu süslü, kokulu kadın kalabalığıyla, fasulasız dolup boşaldı” denilen yazıda on yıldan beri ne Ankara Palas'ın, ne de Ankara'da herhangi bir toplantı yerinin bu kadar istekle dolmadığı Halkevindeki konferanslarda ve Yerli Malı toplantılarında bu Ankaralı hanımların görülmediği vurgusu yapılmış ve kadınlardaki süs cezbesi ve modanın önüne hiçbir kanun, hiçbir yasak, inkılâp ve ihtilâl geçemediği, karşı çıkılan hususun Türk kadınının Paris terzihaneleri ve Paris kumaş fabrikalarının zevkine ve fantazisine esir olmalarına acındığı belirtilmiştir.³¹

Yapılan bu eleştiride de vurgulandığı gibi modanın takip edildiği bir mekân olarak nitelendirilen Enstitü'nün düzenlediği defilelerin ilgiyle izlendiği gözden kaçmamaktadır. Bu defilelerden bir diğeri 30 Nisan 1942 tarihinde Enstitü'nün sipariş atölyesi tarafından hazırlanan bahar ve yaz elbise modellerinin canlı mankenler eşliğinde sunulduğu defiledir. Bu defilenin davetlileri arasında Bayan İnönü, Bayan Yücel ve Bayan Saraçoğlu ile pek çok seçkin hanım bulunmuş ve her zamanki gibi sunum oldukça ilgi toplamıştır.³²

Enstitü'nün hazırladığı bir diğer moda geçidi 31 Ocak 1946'da okulda yapılmıştır. Moda geçidine Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün eşi Mevhibe İnönü ve diğer davetliler katılmıştır.³³ Defilede şapkalarla tamamlanan orijinal modelde tayyörler, tuvaletler ve renk renk sabahlıklar sergilenmiştir.

1940'lı yıllarda 31 Kız Sanat Enstitüsü ile 3 Akşam Sanat Enstitüsü içinde en ünlüsü ve bu alanda ilk örneği teşkil eden İsmet Paşa Kız Enstitüsü geleneksel Türk motiflerini de kullanarak Ankara'da kadın modasında, kadın elbise ve şapkasında modanın öncülüğünü yapmış ve modern kadın giyiminin yerleşmesine katkıda bulunmuştur. Ankara'nın hanımlarından çoğu en güzel elbiselerini ve şapkalarını bu okula sipariş etmişlerdir.³⁴ Bu ve diğer Enstitüler zamanla devrin kadınına yetiştiren birer moda merkezi haline de gelmişlerdir.³⁵

³¹ Y.K “Moda ve Sakarya”, *Kadro*, Sayı:28, Nisan 1934, s.40-41, Cilt:3,(Tıpkıbasım), Yayına Hazırlayan: Doç.Dr. Cem Alpar, Ankara İktisdi ve İdari İlimler Akademisi, Ankara, 1980.

³² “İsmetpaşa Kız Enstitüsünde canlı mankenler dün güzel bir geçiş yaptılar” *Ulus*, 1 Mayıs 1942.

³³ “İsmetpaşa Kız Enstitüsünde Moda Geçidi”, *Radjo*, 1 Mart 1946, Cilt: 5, Sayı: 51.

³⁴ Kazım Nami, “İsmet Paşa Kız Enstitüsü”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 26 Temmuz 1933.

³⁵ İlbeyi Özer, *Osmanlı'dan Cumhuriyete Yaşam ve Moda*, Truva yayını, İstanbul, 2006, s. 362.

Sonuç

Sonuç olarak denilebilir ki, İsmet Paşa Kız Enstitüsü'nün, Cumhuriyet Türkiye'si'nin başkenti Ankara'da Türk modasının oluşumunda ve bu modanın hem içeride hem de dışarıda tanıtımında önemli rolü olmuştur. Bu kurumlarda verilen eğitim programlarında Türkiye'nin muasır medeniyet seviyesine ulaşması için Avrupa'daki gelişmeler takip edilmekle beraber milli kültüre de önem verilmiş ve geçmişe ait değerlerin yaşatılması ve tanıtılması hedeflenmiştir. Okulun açılmasının asıl gayelerinden biri de Cumhuriyet dönemi kızlarını iyi eş, iyi anne olarak yetiştirmek ve onları hem eve ve evliliğe, hem de iş hayatına hazırlayarak modernleşmelerini sağlamaktır. Gerek öğrenci gerekse öğretmenlerin yurtdışı deneyimleri sayesinde Avrupa modası yerinde görülmüş ve Avrupa'da yayınlanan moda dergileri takip edilerek kıyafete Avrupa modası uyarlanmıştır. Böylece hem Avrupa modasının Ankara'ya taşınması sağlanmış hem de, milli kültür unsurları kullanılarak el emeği göz nuru yerli kumaşlardan yeni modeller geliştirilmiştir. Bu da okulun içeride ve dışarıda ilgi odağı olmasını sağlamıştır. Bu yönüyle Enstitü, hem yerli hem de yabancı konuklar nazarında bir Orta Anadolu kasabası görünümünde olan Ankara'nın modern yüzünü temsil eden bir kurum niteliğini kazanmıştır. Ayrıca, Avrupaî tarz modayı uygulayarak muasır seviyeyi yakalamada da öncü bir rol üstlenmiştir.

Kız Enstitüleri arasında en ünlüsü olan bu okul ve benzeri olan diğerleri, 1945'te İstanbul'da, 1958'de de Ankara'da açılan ve günümüzde sayıları 12 olan Olgunlaşma Enstitülerine de temel teşkil etmeleri bakımından Cumhuriyet'in açtığı okullar arasında önemli bir yere sahiptir.

Kaynaklar

Arşivler

BCA 030.18.01.02/47/52/4.

BCA 30.18.1.2./ 67/63/8., 23.7.1936 tarihli Reisi Cumhur K Atatürk imzalı Kararname.

BCA 030.18.01.02./11/32/1- 14.5.1930 tarih ve 9354 sayılı Gazi M.Kemal imzalı kararname.)

BCA 030.01.123/786/10.

Kitap ve Makaleler

ALPAGUT Leyla (2005) *Erken Cumhuriyet Döneminde Ankara'daki Eğitim Yapıları*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri (ASD) (1952) , Cilt: II, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara.

BAŞGÖZ İlhan, Wilson, Howard E. (1968) *Türkiye Cumhuriyetinde Eğitim ve Atatürk*, Dost Yayınları, Ankara.

- BAŞGÖZ İlhan (2005) *Türkiye'nin Eğitim Çıkmaçı ve Atatürk*, Pan Yayınları, İstanbul.
- BUYSE Omer (1939) *Teknik Öğretim Hakkında Rapor*, İstanbul.
- CEVİZLİLER Nilüfer -Erkan Cevizliler (2004) "Amerika Büyükelçisi Charles H.Sherrill'in Raporuyla İsmet Paşa Kız Enstitüsü(Ankara)", *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı:9, s. 181-186.
- EGLİ Ernst (1930) *İsmet Paşa Kız Enstitüsü*, Ankara.
- ERGİN Osman Nuri (1977) *Türk Maarif Tarihi* Cilt:1-2, Eser Matbaası, İstanbul.
- ERGÜN Mustafa, (1982) *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, AÜDTCF Yayını, Ankara.
- "Enstitü'nün Moda Serimi" (14 Nisan 1933) *Hâkimiyeti Millîye*.
- "İsmetpaşa Kız Enstitüsünde canlı mankenler dün güzel bir geçiş yaptılar" (1 Mayıs 1942) *Ulus*.
- "İsmetpaşa Kız Enstitüsünde Moda Geçidi" (1 Mart 1942) *Radyo*, Cilt: 5, Sayı: 51.
- Kazım Nami, "İsmet Paşa Kız Enstitüsü" (26 Temmuz 1933), *Cumhuriyet Gazetesi*.
- Kız Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü Brifingi* (1982), Ankara.
- MCDONALD Kenneth D. (1988) *Fascist Fashion:Dress the State and the Clothing Industry in the Third Reich*. PhD, University of California, Riverside.
- "Moda Sergisi" (10 Nisan 1933), *Hâkimiyeti Millîye*.
- ÖZER İlbeyi (2006) *Osmanlı'dan Cumhuriyete Yaşam ve Moda*, Truva Yayını, İstanbul.
- SEZER ARIĞ Ayten (2007) *Atatürk Türkiye'sinde Kılık Kıyafette Çağdaşlaşma*, Siyasal Kitabevi Yayını, Ankara.
- TANYER Turan (2006) *Cumhuriyet Dönemi Ankara'sının Sosyal Hayatından Sabneler*, Vekam Yayını, Ankara.
- Y.K (28 Nisan 1934) "Moda ve Sakarya", *Kadro*, Sayı:28, s.40-41, Cilt:3,(Tıpkıbasım), Yayına Hazırlayan: Doç.Dr. Cem Alpar (1980), Ankara İktisadi ve İdari İlimler Akademisi, Ankara.
- <http://www.kimkimdir.gen.tr/kimkimdir.php?id=898>.
- http://mtegm.meb.gov.tr/tarihce_ktogm.asp.
- <http://www.zubeydehanimkml.k12.tr/okul>.